

Víctor Català
LA MARE
BALENA
i altres contes

Víctor Català
LA MARE
BALENA
i altres contes

Il·lustrat per
Elena Ferrándiz

Selecció de
Care Santos

Nòrdicallibres
2023

© Club Editor 1959 SLU &
Hereus de Caterina Albert, 2022
Aquesta edició c/o SalmaiaLit, Agència Literària

© De les il·lustracions: Elena Ferrándiz

© De traducció i el pròleg: Care Santos

© D'aquesta edició: Nórdica Libros S. L.

C/ Doctor Blanco Soler, 26 - C. P. 28044, Madrid

Tlf.: (+34) 917 055 057

info@nordicalibros.com

Primera edició: abril del 2023

ISBN: 978-84-19735-27-0

Dipòsit legal: M-7980-2023

IBIC: FA

Thema: FBA

Imprès a Espanya / *Printed in Spain*

Gracel Asociados

Alcobendas (Madrid)

Disseny de col·lecció i maquetació: Diego Moreno

Cualquier forma de reproducción, distribución, comunicación pública o transformación de esta obra solo puede ser realizada con la autorización de sus titulares, salvo excepción prevista por la ley. Dirijase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra.

PRÒLEG
La quarta banda del cor
de Care Santos

En el seu *Curs de literatura catalana contemporània* el poeta, traductor i crític Gabriel Ferrater va comparar *Solitud*, la novel·la més reconeguda de Víctor Català, amb *Cims borrascosos*, d'Emily Brontë. Malgrat totes les reticències de l'autor a considerar-les obres igual de valuoses i de l'actitud de menyspreu o condescendència amb què molts dels escriptors de tots els temps han tractat les seves contemporànies escriptores, no hi ha dubte que és una comparació magnífica. No només perquè totes dues novel·les, diu Ferrater, són «una al·lucinació eròtica» —i molt més!—, també perquè comparteixen la seva dimensió simbòlica, el to de tragèdia inefable, la gegantina dimensió psicològica de les seves protagonistes, la valentia i la originalitat de la mirada de les seves dues autores i —el més important— la seva condició d'alta literatura. Literatura escrita contracorrent.

M'agrada imaginar Caterina Albert i Paradís, nom real de Víctor Català, com a part d'una germandat de dones insòlites de la qual també en formarien part Jane Austen, Emily Brontë, George Eliot, Emily Dickinson, Emilia Pardo Bazán, Mercè Rodoreda i tantes altres. Dones que van escriure en un món d'homes, que van imaginar estratègies per continuar amb les seves activitats quotidianes malgrat les dificultats, que van pagar el seu atreviment amb vides solitàries, diferents, encara avui misterioses, molt allunyades de la majoria de les dones del seu temps. Autores que van desconcertar, escandalitzar o espantar la majoria d'homes de la seva època, inclosos, és clar, els seus col·legues intel·lectuals, especialment aquells que més es vantaven de la seva condició.

Caterina Albert i Paradís va néixer l'11 de setembre de 1869 a L'Escala, en el si d'una família benestant i terratinent. El seu pare era advocat, polític, republicà i federalista. Va estar implicat en els fets del 6 d'octubre de 1869 ocorreguts durant l'aixecament federalista de La Bisbal i com a conseqüència va conèixer l'exili. En tornar, va ser alcalde de L'Escala i diputat provincial. La mare de l'autora era la pubilla de Can Botonada, un dels masos més importants de la població, a més d'aficionada a escriure versos. En aquella casa hi havia l'ambient perfecte pel despertar de vocacions artístiques. Caterina va ser la gran de quatre germans. Per fugir dels freds humits de la Costa Brava, la família passava els hiverns al carrer València de Barcelona. A la ciutat va entrar en contacte no només amb la vida cultural barcelonina i amb la intel·lectualitat del seu temps. Va interessar-se per l'escultura i la pintura. En totes dues disciplines va rebre lliçons de professors particulars, tot i que les va acabar abandonant per l'escriptura, una tasca que va prendre's amb seriositat i disciplina, malgrat que sempre va afirmar que només era una simple aficionada. Va començar a publicar poemes amb poc més de vint anys, a *L'Almanach de L'Esquella de la Torratxa*. Poc abans de fer els trenta anys va enllestir un monòleg dramàtic, *La infanticida*, i el va presentar als Jocs Florals d'Olot.

La infanticida és el monòleg interior d'una dona, la Nela, que ha estat tancada en un sanatori mental després de matar el seu nadó llençant-lo a la roda d'un molí. El relat està carregat de violència, no només per l'assumpte principal, també per la condició de la seva protagonista, sotmesa des de nena a les amenaces d'un pare abusador, enganyada en la relació que va acabar en embaràs, abandó i traïció.

El jurat dels Jocs Florals, íntegrament format per homes, va valorar la qualitat literària i el coratge d'una obra — en paraules de la professora Margarida Casacuberta— «exasperadament realista». Van puntualitzar, però, que convenia fer algunes correccions al text per evitar atemptats contra la moral i el bon gust, però igualment el van creure

mereixedor del guardó i, per descomptat, de la publicació que comportava. No esperaven pas que l'autor fos una dona. Cap membre del jurat, com tampoc la molt conservadora societat olotina, va poder pair que aquella obra estripada, dura, que deia veritats tan grans sobre la vulnerabilitat de les dones i sobre les mentides de la maternitat, hagués sorgit d'una ment femenina. Van titllar *La infanticida* d'immoral. Van decidir no publicar-la. Pitjor encara: van retirar a la seva autora el guardó que acabaven de concedir-li. Aquesta història, prou coneguda, és molt aclaridora de la doble moral que imposaven els qui manegaven el molt masculí món literari, però també parla amb eloqüència sobre què s'esperava de les dones, en general, i, particularment, de les dones escriptores. I queda ben palès que Caterina Albert no era ni feia allò que s'esperava d'ella.

Com a conseqüència de tot plegat, va decidir convertir-se en Víctor Català. Traçar una línia ben gruixuda entre la seva vida privada, la seva personalitat real, i la seva obra literària. Va adoptar, com tantes altres escriptores, un pseudònim masculí, pensant que així s'evitaria problemes, explicacions i, sobretot, judicis morals. Es va parapetar. El pseudònim el va agafar del personatge principal d'una novel·la que estava escrivint i que mai no acabaria. En certa manera, doncs, va transformar-se en la seva pròpia ficció. En una entrevista que va concedir a la *Revista de Catalunya* va reflexionar sobre el que havia passat i sobre la seva concepció de l'art: «És que pot tenir límits l'obra de l'artista? No crec que unes normes morals puguin frenar-la. Crec elemental advocar per la independència de l'art. Gràcies a aquesta independència he pogut ser fidel a la meua vocació, que tothom hauria volgut intervenir. No reconec altra norma que la del bon gust, ni altra immoralitat que la de la inutilitat. L'obra mal feta és, per això mateix, l'obra immortal.»

La immoralitat, la cruesa, la violència dels seus arguments. Vet aquí algunes de les claus de la seva obra. Allò en el qual més van fixar-se els seus contemporanis, el que més li van criticar. Aquest punt de vista sense concessions, terrible si l'autor era un home, però insuporta-

ble si era una dona. Una dona explicant una violació? Una senyora parlant dels amors entre dues dones de diferents classes socials, una d'elles d'allò més respectable? Una dama que gosava revelar el capritx amorós d'una vella per un jovenet? No és estrany que Caterina Albert decidís protegir-se rere un pseudònim per poder escriure amb llibertat. Com va explicar a l'editor Josep Matheu en una carta datada el 22 d'abril de 1903: «Francament, com trobo que no val la pena de sotmetre's al judici d'aqueixa multitud plena d'estúpids prejudicis, desitjo conservar l'anònim per a lliurar-me d'ella.»

Especialment curiosa amb la seva soledat —«la solitud té tantes belleses i atractius com la més saborosa companyia», va escriure— de la «vida de casa seva», va fer tot el que va poder per defensar-la i conservar-la. I ho va aconseguir, fins i tot després que fos ben públic qui s'amagava rere el seu nom de ploma. Com afirma Casacuberta: «La solitud, una emersoniana confiança en si mateix i una cambra pròpia: heus aquí els ingredients bàsics de la creació literària en el context de la modernitat.» De la seva «cambra pròpia» a les golfes de la casa familiar, per cert, va escriure'n l'autora en el seu llibre *Mosaic*: «Tinc un niuet meu sota una teulada, com les orenetes, un niuet solament, i amb ell tinc totes les riqueses; totes aquelles riqueses que no es compten per milions i que, potser per això, els que tenen milions no poden contar-les.»

Els temes que recorren els relats d'aquesta breu col·lecció bé podrien considerar-se una mostra d'allò que Català va ser capaç de fer i de dir. No només ofereixen una bona varietat d'escenaris —reflex de les mateixes experiències de l'autora—, que van del camp a l'alegria dels pobles costaners, de la vida a les masies als maldecaps de les grans ciutats com Barcelona o Girona. Ho fan des de la proximitat d'allò més real i amb una gran cura pels detalls. La petita diferència insalvable, l'accident geogràfic només conegut a una escala molt local, les particularitats en la manera de parlar dels pobles de costa de l'Alt Empordà, tota la gama cromàtica d'un paisatge rural a diferents

hores del dia... tot queda ben reflectit per una mirada observadora i calma. «Tot té la seva poesia en aquest món; tot, fins les teulades», va observar la seva autora. I va esmerçar-se a demostrar-ho, a compartir la poesia que ella veia en el món, en el seu món.

Les seves paraules, les expressions i la seva atenció al detall ens transporten a una Catalunya passada, en gran part desapareguda, que contrasta amb els assumptes en els quals se centra, tan avançats al seu temps que semblen extrets d'una sessió parlamentària d'ahir mateix, o d'una llista de xacres de la societat que ens ha tocat viure als habitants del primer quart del segle XXI. I és que els relats de Víctor Català semblen escrits per als lectors actuals més que no pas per als de finals del segle XIX o principis del XX. Hi trobem el tabú dels amors —o el capritx— d'una dona gran per un jove, l'assetjament perpetrat per un grup de noiets contra un company de jocs, un amor lèsbic que suporta el last de la diferència de classes, el desassossec de la infertilitat femenina i les seves conseqüències, l'abandonament dels vells per part dels sempre enfeïnats joves o els límits de l'autodefensa i la redempció d'una dona que ha patit una agressió sexual.

No es fa estrany que Víctor Català s'hagués de defensar sovint dels qui l'acusaven d'escriure sobre temes massa durs, d'oferir una visió massa pessimista del món. En les seves pròpies paraules, segons declaracions en una entrevista a *Revista de Catalunya* de l'any 1926: «Jo estimo la vida tal com és: dolça i amarga, clara i ombrívola. Tota voldria abastar-la, però quina culpa tinc si són les tints negres les que més impressionen la meua retina?». En la nota introductòria al seu llibre *Ombrívols* (1904), anava encara més enllà: «El cor humà és com una casa a quatre vents: per tres hi dona ara el sol, ara l'ombra, però el quart està reservat a l'ombra exclusivament. Els qui guaiten pels primers veuen quadros alegradors, sadolls de vida [...]. Mes qui se'n va a guaitar pel darrer costat topa amb visions ombrívols, d'ombra freda, verge de passats arroentaments.[...] Jo, quan vaig començar a guaitar

a través de mon cor les coses del món, vaig ensopegar-me a fer-ho per la quarta banda.»

La quarta banda del cor. Des d'aquest lloc estan escrits aquests relats. Un lloc incòmode, sens dubte.

Per ximple que sembli avui, una altra acusació a la qual l'autora va haver d'enfrontar-se amb freqüència va ser la d'inventar-se vocabulari. Molts pensaven —i així ho van dir— que feia servir paraules sorgides de la seva pròpia imaginació quan no en trobava cap més de disponible. Un cop més, va haver de defensar-se d'uns atacs que haurien estat ridículs fins i tot en el cas que fossin veritat —quin millor servei pot fer a la seva llengua un escriptor sinó revisar-la, actualitzar-la i enriquir-la?— i que avui ni tan sols s'han esvanit del tot, malgrat els estudis que han demostrat el contrari. Tinc la impressió que de vegades passa amb Víctor Català allò tan absurd que també passa amb William Shakespeare: molts no entenen que una sola persona hagi pogut forjar una riquesa idiomàtica tan enorme, fins al punt que els és més fàcil inventar teories de conspiracions que admetre la superioritat intel·lectual d'un autor o autora, és a dir, un mortal com ells, que només fa palès la inferioritat de la resta (inclòs, és clar, el conspirador).

La riquesa expressiva de Víctor Català és, sens dubte, el més impressionant del seu estil. La seva obra no només és una demostració de vocabulari, expressions populars i dites, sinó que també demostra un gust molt clar pels localismes i per les expressions en perill d'extinció. En el pròleg de la molt interessant *Quincalla. Mil adagis per aprendre vocabulari*, una obra que recopila dotzenes de refranys inventats per l'autora només per salvar certes paraules i expressions de la desaparició, Lluís Albert —nebot de l'autora— va referir una frase que la seva tia pronunciava amb disgust: «A Catalunya cada dia es moren paraules.» «El progressiu empobriment i la degradació col·lectiva del lèxic català l'entristia profundament», afegeix Lluís Albert.

De manera que Víctor Català va fer el millor que podia fer: va posar la seva obra al servei de la llengua que estimava i en la qual escrivia. Així la gran riquesa de les seves expressions, juntament amb aquell vocabulari exuberant que tants van pensar que era inventat —i encara s’ho pensen— no és ni més ni menys que el resultat de la seva voluntat de preservar un idioma petit i amenaçat d’aquella mort lenta que tant li dolia. Malgrat tot, i per bé que ens dolgui, ho va aconseguir només en part. És impossible no llegir avui Víctor Català sense sentir el gran neguit per una llengua a la qual se li han mort moltes paraules, i encara se n’hi moren, cada dia. Una llengua que està lluny d’aquella en què Català va confegir la seva obra. Tot i que, potser precisament per això la seva veu, tota la seva literatura, és d’una importància tan cabdal. Perquè va preservar aquella exuberància per als seus lectors futurs.

L’autora que batega en aquestes pàgines sorprendrà els lectors que encara no la coneixin prou. Durant molt temps s’ha dit que les dues grans autores del segle xx van ser Víctor Català i Mercè Rodoreda. En canvi, durant molt temps va ser molt més coneguda la segona que la primera, potser amb l’única excepció de *Solitud*. Poca gent coneixia fins no fa gaire els relats de Víctor Català, menys encara la seva poesia o les seves cartes. Escriptors com Montserrat Roig van emprendre una creuada personal per denunciar el desconeixement en el qual estava el seu nom, la seva producció. Ara, gràcies a la tasca de recuperació de la seva obra narrativa per part de Maria Bohigas, al capdavant de Club Editor, i a la feina d’altres estudioses com Irene Muñoz, que n’ha recopilat i editat gran part de la correspondència, aquest buit comença a omplir-se. No cal dir que aquesta recuperació ha estat un dels grans esdeveniments de la literatura catalana de les darreres dècades.

Aquest llibre que presentem ara i aquí s’afegeix a la celebració. Tant de bo aquests sis relats siguin també alguna cosa semblant a un esdeveniment. O, amb més modèstia, una festa, una sorpresa, una alegria per a lectors curiosos, molt diferents d’aquells contemporanis de

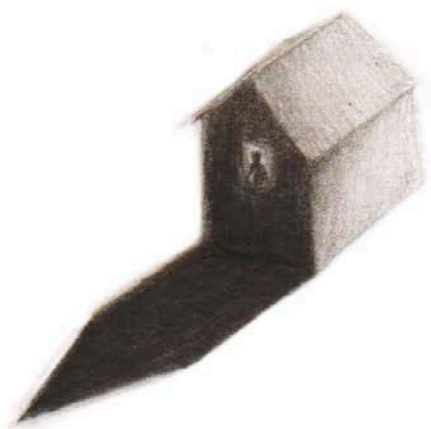
l'autora que mai no van poder perdonar-li la seva condició de dona ni la seva posició social, que mai no van deixar d'espantar-se.

Per últim, tant de bo aquesta mitja dotzena de magnífiques històries sigui també una celebració de la capacitat que té la bona literatura per sacsejar-nos malgrat totes les distàncies; per parlar del pitjor i el millor de nosaltres mateixos. I, per descomptat, per no deixar-nos com estàvem abans de començar la lectura, per canviar-nos una mica per dins, per configurar-nos d'alguna manera. Tant de bo les paraules de la Caterina Albert tornin a sacsejar els seus lectors, per bé que hagi passat el temps, per bé que la majoria dels presents ni tan sols hagués nascut quan l'escriptora va morir, el 27 de gener de 1966.

És temps d'acabar amb aquestes paraules d'acompanyament i deixar pas al que és important de debò. És a dir, els relats. Imagino la veu aspra de l'autora, tot dient en un to no gaire amical: «I amb aquest lleuger toc d'atenció a modus d'*introito*, ja n'hi ha prou per avui.»

Bibliografia citada

- Casacuberta, Margarida. *Víctor Català, l'escriptora emmascarada*. Barcelona: L'Avenç, 2019.
- Català, Víctor. *Obres completes*. Barcelona: Editorial Selecta, 1951.
- Català, Víctor. *Quincalla. Mil adagis per aprendre vocabulari*. Barcelona: Edicions 62, 2005.
- Català, Víctor. *Mosaic*. Barcelona: Club Editor, 2021.
- Ferrater, Gabriel. *Curs de literatura catalana contemporània. Conferències a la Universitat de Barcelona (1965-66 i 1967)*. Barcelona: Empúries, 2019.
- Muñoz i Pairet, Irene. *Epistolari de Víctor Català (Volum I)*. Girona: CCG Edicions, 2005.
- Muñoz i Pairet, Irene. *Epistolari de Víctor Català (Volum II)*. Girona: CCG Edicions, 2009.

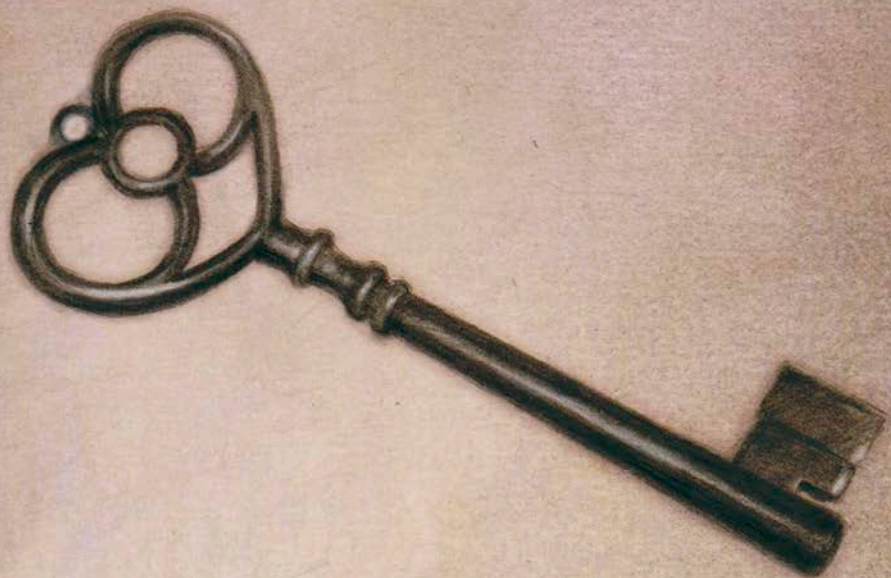

L'amoreta d'en Piu

Així que hagueren fet els funerals i el regent quedà instal·lat a la rectoria, la senyora Pelegrina es retirà a casa seva. Fins aleshores ningú havia sospitat que aquella bufoneta casa del carrer Mitjà pertanyés a la majordona. Dos anys enrera, al voler-se-la vendre sos propietaris —uns *americanos* del poble que se'n tornaven a Guanabacoa—, la senyora Pelegrina féu sortir un home de palla que tractà i contractà com per compte propi, però que li cedí sos drets en l'acte de passar l'escriptura; i com aquesta es firmà a Girona i d'allà estant els venedors se n'anaren cap a Amèrica, la cosa quedà ignorada de tothom.

Per això fou tan regrossa la sorpresa quan, a la mort del senyor rector, la majordona passà a *cals americanos* i la gent compregué que no hi anava com a llogatera sinó com a mestressa. Aleshores fou quan a cuitacorrents se retragueren moltes coses en veu alta que fins allavors s'havien comentat sols entre dents: com, per exemple, el gran pernot que havia de tenir el senyor rector difunt i la dita del regent, de que per la rectoria semblava que hi hagués passat en Boquica, i les conferències segretes del pavorde major amb la majordona temps enrera, i les anades d'aquell a Barcelona a comprar paper del govern, i l'adquisició, mitjançant procuradors, d'uns censos a Roc-Panís, i les hipoteques posades a les terres de Masnovell —la millor hisenda dels entorns— a canvi d'uns quants paquets d'isabelines que s'havien fet a mans de l'hereu no feia gaire...

I un cop inventariats menudament aquell bé de Déu de senyals de prosperitat, a la gent no li quedà cap dubte de que la majordona

trauria les ungles i es posaria a rumbejar pel poble més entonada que un pagó.

Però la gent s'errà de mig a mig.

Fora de la rectoria, la senyora Pelegrina seguí fent i essent lo que a la rectoria havia fet i sigut sempre.

Anava a missa de bon matí i a rosari a entrada de fosc cada dia, els diumenges a *funció* de tarda, i entre any a tants combregars com assenyalaven les campanes i a tantes processons com eixien al carrer; tenia a son compte l'altar de la Puríssima, i rentava, planxava i tavellava a la palla les estovalles de tres o quatre altars més; no deixava anar a cap mendicant de la porta sense fer-li almoïna, i mantenia de franc a una cegueta enllitegada.

Fora d'això no la veia ni sentia enlloc ànima viventa, i duia la vida modesta i retirada de la persona que té son passament, però que no vol esser inquietada ni inquietar a ningú. Havia ja tombat la cinquantena i era una dona petita i boteruda com un aglà, vermella de cara, llarga de nas i amb uns ulls molt sortits que tenien força blanc i poc negre sota els parpres rogencs, estesos sempre com domàs en balconada. Anava testa, amb la barba encauada en sos mateixos sacsons i les dues mans plegades a la cintura, dintre l'encaix que li feia entre el ventre voluminos i el pit tan fora de mida que, al caminar, sempre li havia privat de veure on posava el peu per molt que allargués la cama. Son parlar era mesurat i sentenciós, i les faldilles de merino negre i el mocador gran amb el bec petit sobre, que mai desemparava, li encomanaven un bell posat de reverència. No es tenia memòria d'haver-li vist una llàntia a sobre ni haver-li oït una paraula més alta que l'altra. Afable i seriosa amb tothom, donava, carrer amunt i carrer avall, els bons dies i la bona nit sens aixecar els parpres ni desclavar les mans de la cintura.

L'única diferència que se li notà al mudar de casa fou aquesta: que mentres estigué a la rectoria, tenia dues dones per a fer les feines, i al passar a casa seva prengué una criadeta a tot estar.

Aquesta criadeta era una noia de bé: mansoia com un anyell, amb el nas un caire de duro massa ensotat de l'arrel i unes ganes de treballar que ni fetes per a mostra. Havia complert setze anys i es veia que aquells setze anys li durarien per la vida. Fora d'això, lo més important que tenia aquella minyona era sa mare: una mare viuda i pobra (que és com esser dues vegades pobra o dues vegades viuda), amb un vell tolit per a destorbar-la, tres boques a tapar i mitja pesseta de jornal, llevat cabotes i dies festers. Aquesta dona, tipa de dur la creu tota sola, cridà a sa filla a capítol de bona horeta i va parlar-li així:

—Escolta, tu, encantada, i goita de posar-te a la memòria tot lo que et diga. T'he llogat a ca la senyora Pelegrina Rectora, i aquest vespre t'hi menaré. He dit que faries bondat i pobra de tu que em posis en un afront, perquè ja estaries fresca. Ara t'ensenyaré els manaments que has de seguir, i ten compte de fer-hi cap mancament. Primer: treballaràs fins que et caiguin les ungles o que li facis llàstima. Segon: estalviaràs l'oli com si anés a unça el sitrell. Terç: menjaràs poc per a no danyar-te el païdor i no castigar-li la butxaca. Quart: la galejaràs sempre com si fos sant Roc el dia de la festa. Cinquè: no xerraràs res a ningú com si una avessa t'hagués pessigat la llengua. Sisè: no t'embrutaràs la roba per no haver de gastar gaire sabó. Setè: t'aixecaràs ben dematí per a no agafar peresa ni esquinçar llençols. Vuitè: no et queixaràs de cap mal fins que demanis l'extremunció. Novè: no et faràs dir cap cosa dues vegades perquè no et tinguin per sorda. I desè: quan te fiquis al llit resaràs *l'a Déu m'encoman* tan fort com si et sortissin ànimes... Aquests deu manaments s'enclouen en dos: tenir contenta a la mestressa i respectar la vara de la justícia —i li ensenyava el seu braç, arborat com una maça guerrera—. Perquè si li trenques un plat, t'arrossego pels cabells; si li dones un mal respòst, t'escanyo; i si t'ha de despatxar, t'esquartero viva! Ara ja ho saps!

La Pauleta quedà espaumada, com si el cel li hagués caigut a la crestellina; mes tan fermament degueren estampar-se en son cervell

els manaments, que no es tingué esment de que hagués mancat a un tan sols una sola vegada; però sa mare, com si desitgés refrescar-li la memòria de tant en tant, compareixia al carrer Mitjà, i guaitant amb aires de dictador cap ont era la minyona, solia preguntar a la mestressa:

—I bé, senyora Pelegrina, ¿llaura dret aquella bèstia?

—Dret com un fil, Paula —contestava la interpel·lada, somrient amb gravetat i encauant la barba en sos sacsons.

—¿Té criança?

—Més que un que demana.

—¿És trencadella?

—Com un ametlló de clova dura.

—¿Menja massa?

—Lo que li fa menester... No vos escarrasseu, Paula: per ara tot va com ha d'anar.

—És que si cal, ja sap que té la meva dreta per a...

—Per a esquarterar-la, sí: ja ho tinc present!

I la majordona esclafia una rialleta de divertiment que li feia tremolar tot el sotabarba. Era l'expansió més grossa que mai se li hagués conegut.

Ja ho crec que n'estava de contenta la senyora Pelegrina amb la Pauleta! No podia trobar-ne d'altra millor ni cercant-la amb fanal. A judicar: li endreçava la casa, li feia la cuina, li rentava la roba, li cuidava una seixantena de conills, li fangava l'horta, li venia la fruita sobrera, l'ajudava a fer confitures i flors de carculles, a planxar, a canalar les estovalles de la iglésia i a apedaçar la roba de casa; i tot això, i mirant-se-li els profits més que ella mateixa, per sis tristes pessetones cada mes.

Les veïnes, al veure aquell tragí seguit i aquella gran devoció per la mestressa, deien amb quimera:

—No hi és per la voluntat, que hi és per les fiances.

—Ja hi pot deixar el bleix, si son cabal creix!

—Prou sabia a on l’amorrava, la cuca de la Paula!

—Mal fat la puny! Podrà dur faldilles d’alepí i mocador de sol i ombra...

Perquè tothom estava convençut que la Pauleta seria la pubilla de la majordona; i això no per pensaments temeraris, sinó perquè un dia una veïna, més arriscada que les altres, s’atreví a tirar-ne qualque entretoc a la senyora Pelegrina, i aquesta, deixant caure sobre la blancor dels ulls l’espessa cortina dels parpres, havia contestat reposadament:

—Tot lo que està enlaire està per caure... Les voluntats fan les persones, i l’adagi diu que per ben servir mai se perd soldada.

Fins la Pauleta, ensinistrada per la mala volença de la gent i per les advertències i amenaces de sa mare, havia arribat a entrellucar la ventura que podia esdevenir-li. Sinó que aquella ventura remota de seguida prengué un deix amargant, com totes les ventures.

Un dia sa mare li havia dit a soles:

—Avui per demà que entris mestressa de *cals americanos*, vull que facis tapar el balcó de la sala; me fa venir cap-rodo i un dia m’hi clavaria daltabaix...

La Pauleta havia obert un pam d’ulls, sentint com una esma de protestar, però sa mare li migpartí l’intent amb una mirada furibonda i fulminant aquesta sentència:

—És que si no t’hi conformes, te trec de seguida de la mestressa i aleshores no tindràs ni balcó ni casa.

Davant tal *ultimatum* la Pauleta no havia tingut més camí que transigir: taparia el balcó! Mes, des de llavors, no podia resignar-se. Justament aquell balcó que era lo que li feia més goig i més orgull de tot lo que tenia la senyora Pelegrina! Els diumenges a la tarda, quan eixia de la funció d’iglésia, deixant-hi encara una mica més a la mestressa, ella corria cap a casa i abans de posar-se als quefers se n’hi anava una mica al balcó; solament cinc, deu minuts, per por de que

l'hi atrapessin. Mes allò era per a ella lo millor de la festa. Tocant amb prou feina els caps dels dits a la barana, com si tingués por d'escaldar-se, allargava el coll a tall de grua i, sense bellugar-se gens, guaitava al carrer com enartada... També an ella, com a sa mare, el cap li rodava una mica i per això s'havia d'estar ben quieteta, però hi trobava un bo, una dolçura, en aquella mena de tremolor i de basqueig que li venien de seguida!... I era aleshores quan somiava... somiava un somni de grandeses enlluernador. Quan ella fos mestressa, com que ja no tindria tanta feina i ningú la podria reptar, s'hi posaria una estona cada dia, al balcó, i els dies de festa, dematí i tarda... No envejava cap més privilegi de la riquesa. I justament contra aquell somni únic era que atemptava sa mare! La Pauleta no se'n sabia avenir, i cada vegada que pensava en l'*ultimatum* li muntaven les llàgrimes als ulls. No s'aconhortà una mica fins que li acudí una idea salvadora. Quan entrés mestressa aparedaria el balcó, ja que sempre li deia la senyora Pelegrina que no s'ha de trencar el respecte als pares, però així que sa mare morís, tornaria obrir-lo. Respirà; en aquestes condicions el sacrifici ja era més enraonat; i si fos cas que la mare manqués abans d'heretar ella, aleshores...!

I la Pauleta reia tota sola, pensant-hi, en aquella simplificació del conflicte.

Atrets pel pubillatge en perspectiva, començaren els minyons a fixar-se en la Pauleta i en poc temps li eixiren tres o quatre casadors.

La Pauleta en parlava a sa mare i la mare li deia:

—Conta-ho a la senyora Pelegrina; ha d'anar a gust seu, perquè si no...

Aquell si no espaordia a la Pauleta, i el mateix vespre demanava parer a la mestressa. Aquesta meditava, i després solia contestar:

—Per mi, aquest minyó té aquesta tara, i l'altra i la de més enllà... Jo de tu ho deixaria córrer, Pauleta; no te'n mancaran pas de casadors, ajudant Déu...

No se'n parlava més, i la Pauleta, mansa com un anyell, *deixava córrer* al pretendent.

Els minyons, picats, començaren a dir:

—Quins fums la de *cals americanos!* Ni el rei li és bo!...

Però un dia o altre havien de canviar les coses.

Certa vetlla, anant pel sopar, la minyona s'explicà així:

—Senyora Pelegrina, ¿mai diria qui voldria conversar amb una servidora?

—¿Qui?

—En Piu de les Cabres...

La senyora Pelegrina aixecà els parpres.

—¿En Piu de les Cabres?... ¿Qui t'ha entabanat, criatura?

—La tia d'en Piu n'ha parlat a la mare, senyora Pelegrina.

La senyora Pelegrina reflexionà.

—Això ja és altra cosa. I ¿què li ha dit ta mare?

—Que en parlaríem amb vostè, i que lo que vostè fes estaria per ben fet.

La senyora Pelegrina acabà l'agulla, se la plantà en la cua postissa i s'estarrufà en la cadira.

—I a tu ¿què et sembla, Pauleta?

—Caram, senyora Pelegrina... una servidora... jo... caram, jo diria... que és un galant noi, senyora Pelegrina... —declarà tota roja i encongida la Pauleta (era la primera vegada que li demanaven parer).

—No el tinc pas gaire per conegut... —I la senyora Pelegrina, amb les celles frunzides i els llavis estrets, concentrà tota la seva atenció en les minvades, que aleshores començava.

Al cap d'una mica, el neguit no deixà habitar a la Pauleta.

—¿Què en diu vostè, senyora Pelegrina? —s'atreví a preguntar.

—¿De què?

—D'això... d'en Piu...

—Ja no me'n recordava... Deixa'm passar l'agulla... Ara estic per a tu... Referies d'en Piu... Si n'ha fet parlar a ta mare, deu anar per bon fi...

—Sí que hi va, senyora Pelegrina —digué amb prestesa la noia.

—I ¿com ho saps tu?

—Perquè, caram... perquè la seva tia m'ho ha dit...

—No n'hi ha pas prou d'això, dona. La tia pot dir lo que vulga... L'hem de veure an ell.

La Pauleta tingué un alegrí.

—¿Vol que demà li diga que vinga, senyora Pelegrina?

—Valga'm Déu i que ets innocent! Això ha d'anar a la quieta, sense donar que dir a ningú fins que estiga fet...

A la minyona, desesperançada, li caigué dels dits la trumfa que pelava.

La mestressa passà en silenci la minvada, i després afegí:

—Demà li diràs que em passi una quinzena la llet. Així com així també la volia prendre.

Les mans li feren tal salt a la Pauleta, que en lloc de treure un ull a la trumfa, se n'hi endugué la meitat.

En Piu de les Cabres era una peça sense parió al poble. Alt i escardalenc, sa cara tenia una blancor d'os, sos llavis una vermellor de fraga i ses ninetes cendroses, arrecerades en l'ombradiu de les pestanyes, deixaven caure de gairell una mirada dolça i picardiosa ensems, que li esqueia d'allò més i constituïa el principal encís de sa persona.

Portava calces estretes amb campana, amb tot i haver-ne passat la moda, brusa blava una mica caiguda de muscleres, al coll mocador de seda vermella, amb la cua al davant i els dos becs darrera, i una gorreta verd oliva carregada damunt la cella dreta.

Era un ballador de primera, que amb dos salts se n'anava d'una banda de sala a l'altra sense deixar tocar els peus a terra a la parella, i en